

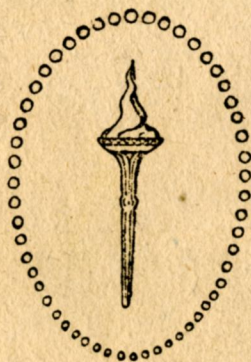

І. СВЕНЦІЦКИЙ

ВИННИЧЕНКО

(Спроба літературної характеристики)

ЛЬВІВ, 1920.

ЛННБ України ім.В.Стефаніка

00516340 (J)

З М І С Т.

	стор.
Краса і сила	3
Щаблі життя	17
Непримиримі противенства	29
Суспільно-національне життя	35
Становище Винниченка в українському письменстві .	39

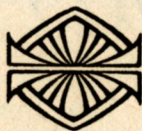

~~B-5240~~

І. СВЕНЦІЦКИЙ

ВИННИЧЕНКО

(Спроба літературної характеристики)

ЛЬВІВ, 1920.
НАКЛАДОМ АВТОРА.

8 (с) У " : 1917 (092)

1 р 20 к

ВІСНИК

(МІНІСТЕРСТВО НАУКИ І ВИЩОЇ ШКОЛИ)

Львівська бібліотека
АН УРСР
№ И 60.200

~~12.228~~

Збір

ВІСНИК

...І виростив Єгова з землі всяку
деревину, приятну для вору і при-
гідну для їжі, а серед раю дерева
— життя та пізнання добра й зла.
(Бут. II, 9).

Не їжте плодів в дерева життя
та пізнання добра й зла, щоби не
вмерти. (Бут. III, 3).

Краса і сила.

Прародителі роду людського не послухались заповіту Єгови, вони — спокушені — вкусили від плоду дерева добра й зла... й по сьогодні не вмерли в неутомимій жаді своїх нащадків до плодів отсих заповітних дерев. Людство з покоління до покоління повторює досвід прародителів, пучи з солодістю плодів життя — гіркість противенства між добром і злом, що виповнюють отсе саме життя. Щасливу несвідомість дитяти-простеця згодом викирає нещасна свідомість досвідної людини; прекрасне життя здорової рослини—живини згодом стає джерелом муки для людини, що вважає себе усім, хочби безвольним автоматом, тільки не живим єством. „Осередок світотвору“, створений на подобу Божу, замість жити всіми частями свого єства і цим проявити хоч безкінечно малу дрібку своєї божеської всемогучости, він її зменшує всякими „правилами“, „законами“, утисками, привичками, одним словом — насилою...

Цей ланцюг противенств у житті бере за предмет своїх писань Винниченко, підходячи до них з двох сторін, а саме — як мистець і громадянин. Робить це кожний письменник, що правда, але на свій лад. Загально можна цей лад так окреслити :

явища дійсності є для кожного предметом індивідуального спостереження і міркування та осуду, також певних переживань, основно ріжних, що до свого змісту та якості і скількості. Переживають одно й те саме явище дійсності ріжно: глядачі і грачі, обвинуватець і оборонець, соціаліст і мистець. Наколиж одна людина обхопить усю ту ріжногранну дійсність в творі мистецтва, тоді перед читачем з'являється нове життя, як предмет його особистих переживань. Природний (наївний) хід думок велить нам добачати в фабулі кожного твору мистецтва живу дійсність, хоч ми стоїмо тільки перед особово дійсними символами—образами деякої частини переживань і почувань поета. А що отсі символи образи є свого роду життєвими можливостями, що впливають з логічного ходу явищ життя, тож ніщо дивного, що природний (наївний) читач-осудець все таки буде ставитися до творів мистецтва, як до явищ дійсного життя.

Прикладу ради можна привести ось таку паралелю. Героїні і герої клясичного письменства—в повні кипучих сил—спокійно споживають плоди дерев життя та знання добра й зла. Вони так сильно горять бажанням здійснення своїх замислів, що для них і для їх сучасників, все одно якогю часу: третього віку перед Христом, чи третього після Христа, можливим було вірити в те, що бог під видом дощу, лебедя, або бика покоряє своїй жагучій волі любиму жінку. Згодом у грецьких любовних романах найвизначнішу роль рѳзлучника від любимої істоти грають живлові явища та всякі вищі сили (*vis maior*), з яких письменники вьжуть довгу-предовгу канву дієвої фабули, якою читачі знов захоплюються як дійсністю,

Розвиток любовної фабули в модерній світовій літературі виказує багато дуже інтересних ступнів, одним з яких єсть еротична струя оповідань Бокачіо в Декамероні (пол. XIV. в.), що згодом на своїх хвилях наївного реалізму викидає від часу до часу чимало сороміцького, себто нагої правди про міжполові взаємини (т. зв. порнографії).

Коли одначе вдуматися в цей розвиток любовної фабули в світовому письменстві, то нас

вразить повна залежність загальної прийнятої думки про сороміцтво поодиноких творів мистецтва — ними тільки займаємося — від обставин, які не мають нічого спільного з мистецтвом, а саме від особлившої соромливості людини, що перестала бути чистою серцем та прекрасною тілом.

В українському письменстві таких вольних картин небагато. Ось вони: в Енеїді Котляревського залицяння Енея до Дідони, Шевченкові „Царі“, „У перетику ходила“, „Велокомученице кумо“, рис. „Сама собі господиня“. Більше яскравіших картин змагання до любовної злуки в старших українських письменників не знайти. І не дивниця, коли зважити, що старше українське письменство стоїть не стільки під знаком роману і любовної фабули, скільки під знаком побуту та історії. Тимто навіть такі перлини еротики, як Пушкінова „Вишня“, або Врхліцкогo скромно-ніжна „Акме“, українським письменникам майже не відомі.

В новітньому письменстві дієва фабула спирається перш за все на стани душі, яких письменники ставлять залюбки в причинний зв'язок із деякими станами тіла. Ці фабули можнаби окреслити назвою психопатологічних. Вони є безперечно природним висловом розвитку поважного інтересу для питань про любов між людьми, що не глядять на неї тільки з боку хвилевого задоволення, або з нескромної цікавості, або нарешті для розбурхання притупленої ярости. Найяскравіший вислів цього інтересу для психологічного паралелізму в явищах любові, себто захоплення питанням про рівнолежність почувань любові і певних переживань тіла, в українському письменстві дав Винниченко.

Але не треба думати тим, що твори письменника не знають, тільки чули про них дещо неприхильного осуду за „московську порнографію“, щоб Винниченко дійсно давав якусь сороміччину. Ні, він тільки поглиблює питання про міжполові взаємини питаннями про їх наслідки в зв'язковій суспільній взаємності і явищ. Для письменника немає почування любові без цього суспільницького підкладу.

Навіть в цьому одинокому випадкові, коли поет злегка підіймає заслону з любовних обіймів двох молодих істот, що вперше случайно стрінулися при потайному переходові кордону, письменник не залишив звязати їх чудовою весняною природою, що вся єсть тільки одним безконечним актом жагучого кохання. Це одинокий випадок, коли автор доторкнувся найгарячішого питання в житті двох молодих істот, що розстаються, щоби в споминові про минулу хвилину насолоди знаходити джерело розради і пільги. Незнані, далекі — такі рідні, близькі...

От і весь еротизм Винниченка. Він дуже скромний і обережний в самому описові: без всяких вольностей — яких так багато в Пушкіна, вихованого на французській літературі XVIII. в.; без особливих картин, навіть клясично спокійних і скромних, як у Врхліцкогo, що велить Септимію держати на колінах Акме, дівча наївне і несвідоме любові навіть тоді, як хлопець обнажив її животрепетні груди... Винниченко вдоволяється тільки ствердженням завершеного факту, але не цікавиться самим дійством актом.

Не має в Винниченка й спроб розгадати таємниче в почуваннях і ментах любові. Це його також не цікавить, як не цікавить і любовна грашка, що її так по мистецьки малювали Французи Людвика XV., Пушкін, та не без ігровости — Котляревський і Шевченко. Винниченко глядить на любов і кохання доволі матеріалістично. Молоді студенти добиваються від любові кохання, щоби... туди, до них... не ходить. Одна, друга віддається легко, бо така вже в неї палка вдача, або похітлива душа, але загально Винниченкова жінка-любка, це перш за все добрий товариш мушини.

Цара, героїня роману „Чесність з собою“, кинувши свого хирлявого мужа, якого вона довгий час жалісливо піддержувала морально, в гостиниці велить привести собі молодого мушину, щоби вдоволити жагучість свого молодого тіла і провирити свої почування до... любого Мирона.

Таємнича жінка „Таємної пригоди“ вибирає молодого, дородного мушину, випитавши його по-

передно про здоровля його й його дітей, щоби стати матірю власної дитини...

Це найбільше „непристойні“ картини в творах Винниченка. Їх можна назвати грубо матеріалістичним рішенням віковичного питання про оґонь любови, або звичайним людським світоглядом, без чувства для звязку із всесвітом. Але воно стане нам зрозумілим, коли пригадаємо собі приналежність героїв автора до підпольних революційних і соціалістичних організацій, коли зважимо їх молодечу, безмежну віру в революційне переображення усього життя, та їх змагання створити нову мораль сильних людей-товаришів. А ця мораль зводиться до чесности з собою, себ то до різнолежности чину, почуття і думки, до сміливого здійснення задуманого і повної за це відповідальности. Повторяти на отсему місці гарячі репліки Зінька (Великий Молох, Л. Н. Віст. 1907.), або Мирона (Чесність з собою) в доказ сказаному, годі, бо це за сильні, та за гарні своєю силою речі, щоби відривками нівечити їх.

А все таки не всюди Винниченко так дуже матеріалістичний в окресленню міжполових взаємин, що проявляються в ніжних почуваннях любови — все одно, чи в мущин, чи в жінок. Таня і Мері з „Рівноваги“, Шапочка, героїня „Записок Кирпатого Мефістофеля“ (ЛНВ. 1917.), Тоня із роману „Зав'їты отцовъ“ — це справжні жемчужини глибокої ніжної любови, яким не має рівної в зображеннях інших українських письменників. Навіть любов таких високохарактерних і прегарних своїми молодими силами жінок — Тані, Ріни, Дари до нещасних, безхарактерних, безвольних та хорих неврастеніків, передчасних старців — Шурки (Рівновага), Юрія (Божки), Сергія (Чесність з собою), й вона обвіяна серпанком ніжности, надії на подужання, віри в людину. Ця очевидна саможертва не мучить їх, вона для них є необхідним подвигом життя, щоби нове життя вдихнути в... трупів. Колиж цього чуда немає, то нам годі не кликнути з Танею: „Калік і несильних нам не треба! Доволі. Не сильний і не лізь!“, та повторити

за Дорою : „Сильне живе, слабе гине. Мертвих не воскресити“...

Письменник одначе не вдоволився отсими типами сильних жінок, що власною щасливою вдачу вповні оправдують своє право на радість життя. Він не залишив показати нам в як найкориснішому освітленню й невдачне життя гідних кращої долі смиренниць-страдалиць : Олесі (Божки), та Віри і Олі (Чесн. з собою), що без взаємности, навіть без сліду якоїсь сердечної прихильности від любої людини, йдуть в безвісти забуття. До них належить хоробливо неповздержна в своїх поривах Саня (Зав'язи отцовъ), що не годна піднятися на вищий щабель розуміння життя, з якого вона моглаби сягнути й по власне щастя з любим чоловіком. Особисте щастя може бути тільки в сильних людей, що розуміють закони життя, та годні їх творити. Стільки вичитав письменник в книзі життя, вкусивши від заповітного плоду з дерева знання добра й зла.

Але людською річю єсть мати особисте щастя й слабим духом і тілом, коли вони його вміють взяти — як це чинить розбитий тайним гріхом неврастенік Юрій з мрійливою Галею. Горе одначе тим, що задумують тільки здійснити теорію про ошасливлення другого хвилиною приязни і співчування, не будучи в силі віддати їм на все усе своє єство. Найкраще показав це письменник на Вадимови і Наташі (По-свій) та Олесі (Божки). Вадим з жалю до самотности і пригнічености некрасивої товаришки по заслання Наташі, наближується до неї, щоби їй дати через те більше самоповаги і самоповаги. Вона в самообмані думає, щб це може стати щирим почуванням любови. Звідси весь трагізм положення і розвязки.

Те саме стрічає Олесю. Ту чисту печальницю за чуже горе, білу голубку, полохливу, прекрасну ланю, що лютою зимою підійде довірливо до розсипаного лукавцем сіна, щоби голод заспокоїти... відпихає від себе за ціну вищої сили мнимого одиноцтва нещасний невдачник — Вадим.

Годі одначе не признати за автором доволі обоснованого права на реальне зображення таких

типів та зрозуміти логіку їх поведення. Співчування, особливша увага одної людини до другої — якби то не було — річ мила, пожадана й цінна сама собою, але під умовою, що обі сторони однаково розуміють отсі взаємини. Річ ясна, що тут мусить бути умова що до скількості і якості цього самого співчування. А що Вадим не повідомив про це Наташі, а що він раз другий із щирим почуванням підходить до Олесі не стільки для її рѳради, скільки для полегчі собі — то він винен їх горю і соромови, за що певно спокутує самотою або в кублі з якою мацапурою.

Коли-ж йде за розуміння життєвих відносин самою Наташею і Олесею, то: Наташа винна нещирістю із Вадимом, коли вона не поговорила з ним ясно про свої бажання задержати його на все, як батька своєї дитини; Олеся винна довірчивістю до людини зовсім иншого світогляду, як її власний, тож не знаного їй етично-естетичного напрямку його поступків.

Колибм йшло за порівнання поступку Мирона з Наталею, яку він за її постійну гру kota з мишею преспокійно бере силою — не против її волі, щоби на все від неї відійти, із поступком Вадима з Олесею, яку він запросив до себе на те, щоби в прияві колишньої любки — для її забганки — сказати їй: „А, це ви — не маю часу; Варваро покажіть цій панні двері“, то всі наші симпатії будуть на боці сильного, рішучого Мирона, що рве всякі пута довкруги себе, щоби свободним шляхом йти на стрічу сонцю свого життя, а вся гидь нашого єства буде ще за дрібною при такій мерзости Вадима.

За неї доводиться винити самого автора. Вадим, автор денника (По-свій), що так чутко слідить за життям природи на Ангарі в Сибірській тайзі, що так правдиво й радісно зливається з нею — як її крихітна частиця, що так болюче відчуває самотність і приниженість некрасивої жінки, що з такою силою виносить бойкот камінносердої тупої горстки ніби вольних людей, що весь горить бажанням пособити чужому горю (батьків, Саламандри, Ося і його товаришів робіт-

ників), що дійсно хоче найти власну первісну силу в новому світогляді сильної самотності людини, хочаби ціною спалених мостів — отсей самий Вадим не розуміє усього великого беззаконня свого поступку із Олесею. Це така дисгармонія, яку можна пояснити хіба патологічно, але ніколи психологічно. Бо навіть мораль, чи там аморальність нових сильних людей, свого роду надлюдей — і вона не може оправдати їх негарних, неестетичних поступків. Живий Вадим, предтеча, прообраз анархіста-індивідуаліста Мирона, не мігби так поступити із людиною чистою, слабкою, безборонною, ні в чому перед ним неповинною — хіба одним очевидним чувством ніжної приязни-любви. Автор не зрівноважив усіх цих переславок логікою навіть найбільше таємних можливостей, та ввів тим робом сильний скрегіт дисгармонії в закінчення своїх „Божків“.

Коли читати твори Винниченка в порядку виденського видання 1919 р., то можна скласти довгу скалю тонів і красок, якими поет зображує почуття любови та малює чудові картини взаємин між людьми. Краса й сила тіла не все йдуть поруч з красою й силою духа. Найдрібніший відтінок в одному з цих складових живлів людського життя викликає інші явища загальні, чи то складаючися на нове життя, чи то нищучи його в зародковій. І природно: краса є не тільки в тілі, але й в духові — в його сміливості й силі; та навпаки, сила проявляється не тільки в поконанні фізичних перешкод, але й в красі духа, що своїм сяйвом чинить людину прекрасним соняшним осередком нового життя. Усе те можна зобразити тільки шляхом контрастів, можливих, іноді ледви помітних, та все дійсних у житті.

Отсі контрасти між красою й силою тіла й духа в різних відтінках насичення й напруження є осередком цілого ряду оповідань, з яких найкращими, гідними стати поруч найвдатніших світових однородних творів — єсть „Краса і Сила“

та „Голота“. Вся вага обох оповідань в рішенні все нової загадки жіночого життя, яку вони так ніжно виспівали в пісні :

„Ой знаю, знаю — кого кохаю,
дуже не знаю — з ким жити маю“.

Хоча сюжет обох оповідань взятий з самої гущі українського люду, то все таки в них немає ні етнографізму, ні вульгаризмів. Навпаки, їх можна назвати академічно, коли не класично прегарними міжнародними творами ; так дбало і ніжно вони викінчені. Навіть в подробицях, ось в уживанні російських висловів поодинокими дієвими особами, Винниченко не грішить нічим ні проти дійсности, ні проти духа власної літературної мови.

Почування любови в обох нарисах зображені прямо по мистецьки — як у зовнішніх об'явах, так і внутрішніх переживаннях. Мотря і Килина, це дійсні прообрази сильних духом і прегарних своєю видержкою жінок. Вони люблять, вони бажають усім своїм молодечим гарячим єством злучитися з вибранцями свого серця — одначе не тільки як любки, але й як рівноправні і рівноцінні членосередки майбутньої сімі. Це може статися тільки шляхом рішучости з боку Ілька і Андрія. Колиби вони рішилися на законний звязок з любими жінками проти волі батьків-багатирів, себто колиби вони показали на ділі силу свого почування, що для них любима жінка дорожча за все багатство, що все їх багатство якраз в житті з ними, Мотря й Килина сталиби для них дійсним скарбом. Одначе скільки краси й сили в обох жінках, стільки нерішучости й слабовілля в обох молодцях.

Побідила в обох разях сила. Андрій, злодій, хоча й бив Мотрю в заздроси до Ілька, став для неї милішим своєю рішучістю, силою свого духа. Килина не хоче довше жити в злиднях та переказує дідови Юхимови про свою згоду піти до офіцера у город за полюбовницю.

Про життєву правдивість зайво тут говорити, бо вона очевидна, бо вона знана кожній вдумчівій людині з власного досвіду.

Є в житті й інші обставини, що не допускають до розцвіту прегарного почування любови,

що не дають людям осягнути довготривале щастя. Заробітчани, дядько Софрон з мрійним парубком Василем, очікують у валці з другими наймачів. Останки хліба вже доідають, але Василеві горя мало. Він лежить круглий день, погляне раз, другий на Катрю, що майне біля нього — і мріє своєю нікому не знану мрію. Ніччю вийде за дорогу, сяде, спустить ноги в рівчак — та бесідує з зорями тужливою піснею сопілки.

Відкрила цю тайну Катря після якогось випадку, коли Василеві здалося, що вона на нього розсердилася — а він не міг дізнатися від дядька, за що саме. Сцена близького знакомства Катрі з Василем з сердешною простою розмовою про те, чого він... сумний все — одна з кращих картин у Винниченка, в якій виявився весь ніжний настрій творчої уяви поета.

Катря з Василем любляться, вони рішають не наниматися на-різно, щоби не розлучатися... Наконєць нанялися, йдуть весело в надії на конєць злиднів... В городі приходять мимо саду, в якому музика грає. Василь не може відірватися від решітки, зва якої несуться до нього рѳкшні звуки. Він забув за все — за дядька Софрона, за пусту торбу без хліба, за Катрю, хоч стільки часу вона веселила його своїм сміхом і щєбетом.

„Ходім, бо кину, хай тобі чорт“ — кличе Катря Василя, а він: „Кидай... я не піду... одчєпись... Не чіпай мене... Я не можу... йдіть собі...“

І знов розійшлися ті, що душами чужі були собі, що щастя не далиб одно другому, бо прєгарна „рабня життя“ не розумілаби таємної мови „раба краси“. Його краще розумів дядько Софрон, умудрений тяжким і гірким досвідом злидар-страдалець, що у Василеві має найблищу собі істоту. Катря-ж полюбила тільки ту внутрішню красу Василя, що сяла на вні, але не самого Василя, у всему його єстві.

Це не одинока картина в творах Винниченка, в яких він виявляє своє универсальне співчування прєгарному і сильному і в яких він ніжно оспівує чуття життя, щоби на руїнах давнього світогляду покласти основи новому життю сильних і прєгар-

них людей, в яких чуття й розум дадуть чудовий акорд всесвітньої гармонії.

Кузь і Грицунь наймаються, хоч — по Кузеви — в лоцманських селах на Дону і по десять рублів у день заплатять. Бо годі було не найнятися, коли Грицуневі синьоока Оленка до вподоби припала. Найнялись, всячину терплять, але ночами хтось в степу на могилі співа, неділею — святом хтось з кимсь в садку за клунею розмовля. Здавалося, пропав хлопець, навіть тоді, як життя не виносиме стало... Але в рішучу хвилину, коли треба було постояти за кривду товаришів, Грицунь забув за синьооку Оленку, він постояв за правду і з товаришами незвісній гіркій долі заробітчани в безробіття — на зустріч пішов.

Чого сумно стискається серце? Чого ридать хочеться гарячими сльозами, коли дивишся на красу? Чому в тих сльозах і ніжність, і радість, і журба, і безнадійність? Чи можливе найти красу в гидоті? Чому горе й смуток викликають стільки гидоти в житті — хоч буває стільки гидоти духа в прегарному тілі? От міркування, на які хотілося би дати хоч приблизно вдоволяючу відповідь після прочитання Винничанкового оповідання „Чудний епізод“, в якому він малює стрічу мушчини з публичною жінкою-артисткою. Вона сама негарна, бється з нуждою, заробляє на життя одиноким-можливим способом ніччю, щоби в день працювати над скульптурою, в якій хоче показати красу гидоти. Протилежне доторкується одно до другого! А в Наталі-красуні було тільки одно бажання... „надділо жить одною картоплею, хочу автомобілю!“

Або сила краси в оповіданні „Ланцюг“, де життя-краса-надія-завдрість зливаються в тяжкий ланцюг, якого не вміє скинути з себе молодий ідейний студент, щоби силою чуття та ідеї прикувати до себе на все любиму, але пусту красуню Єлену. Змела віспа красу та дала за те тиху ідейну робітницю, що памятає про колишнього друга, а може навіть усю надію на нього покладає як на товариша. — Але він не пізнає її після 7-ми місячної тюрми під машкарою побитого

віспію лица, а пізнавши, не має для неї давнього почування, навіть — товариської любови. Красу любив студент — а не істоту; в красі свою силу добачала Елена — а не в душі.

Купля-продажа, як на базарі — ось що ворушить автора в цьому оповіданню, або в песі „Базар“ (ЛНВ. 1910, т. 49), та нарисови „Купля“.

Так, торг цінностями йде в житті. Торгують усім, навіть почуваннями любови і приязни, коли за них жадають насолоди красою, коли хочать права на виключне її посідання, коли жадають за них живого тіла. А за красу й насолоду тіла купують собі товаришів життя, героїв і багатство. Одним словом, купля-продажа.

Елена-красавиця була осередком бурливої невгомної сутолоки, вона була предметом ласих поглядів, жадоби і суперництва з боку юрби молодших і старших, гарних і багатих муштин. Осторонь стоїть нічим незамітний студент, до якого підійде іноді Елена може й по приятельськи, але не без видимого легковаження. Її пусту душу може заповнити хиба тільки шумне життя; для якоїсь ідеї в неї немає належного розуміння. Дуже можливо, що одна свідомість потреби, хочби бачніщді уваги до якихось там робітників, предмету ідеї студента, розкрилиби їй очі душі й на почування любови студента; можливо, що вона хоч один мент булаби щасливою та щасливим другого вчинилаби; можливо, що теплою відповіддю на сердешні почування молодця, вона приєдналаби собі його серце на все життя...

Можливо. Дійсність одначе скізала друге, можливо через те, що передше не збулися згадані можливости. Студент вертає з тюрми, дивується немилій тишині запущеного міщанського гнізда, не впізнає в поораному грізною хворобою обличчю любої істоти, та не находить для неї співчування навіть як для ідейної робітниці-товаришки власної організації. Не невмиручий дух звязав його ланцюгом любови, тимто зсунувся він легко з єства студента, коли минулася краса.

Переминаюче вічному не товариш! Задумав мабуть поет показати в песі „Базар“, розвиваючи

тему любови до красуні на тлі організаційного життя-буття. Марусю всі товариші організації люблять за її жагучу красу. Мрійливий, балакучий красунь Леонід кидає для неї дружину; енергичний, прямий Трохим не користується живіщою прихильністю красуні. Марусина краса є якби видимою силою усїєї організації. Її впливови підчиняються робітники та сторожі і начальство тюрми, з якої організація готує втечу гуртка одностудців. Усе те драгує Марусю, бо вона бажалаби сильнішого розвитку ідейного діла самим собою, тому й рішається знищити свою красу сірною кислотою. Знищена краса стає приводом занепаду занять з робітниками, бо вони не хочуть такої вчительки; від Марусі відмовляється й Леонід, якого вона кличе стати її мужем. Один Трохим ставиться до неї по давньому, по товариськи, згоджуючися бути провідником нічного нападу на тюрму, від чого він передше відмовлявся. Маруся віддячує йому це, перенявши потайки його місце та кинувши бомбу, яка товаришам з тюрми принесла свободу, а їй бажаний мир по ту сторону змінливих цінностей.

На цім можнаби закінчити розгляд звязку краси й сили в творах Винниченка. Для повноти треба ще вгадати про основу пєси „Чужі люде“, в якій показана любов босяка Семена до Гані, з якою він разом найнявся в економію на роботу. Ганю взяв у нього власник економії за економку.

Семен дійсно переінівився, пізнавши Ганю — з босяка, ніби нероби, він став кращим робітником. Свідомість любови дівчини осяює його легким серпанком мрійливости, під яким скривається його бурхлива природа. Обман Гані він переносить на вид спокійно, користаючи із коротких сходин з нею, але думає про месть їй і йому. Мстить він жорстоко, передавши його рідній дочці, що заглядалася на Семена, сграшну хоробу, якої він набрався після її батька від Гані.

„Босяк“, дієва особа оповідання під тимже наголовком, змальований автором не без пересадної яскравости на початку нариса, особливо в його поглядах на право сильнішого та на силу умови, на основі якої другий стає гейби його рабом

кормильцем, під впливом чувства до гарної крамарки виступає чимраз більше симпатичним gentleman-ом, поки нарешті не стає перед читачем романтичним героєм невданої нічної виправи визволити брата крамарки з в'язниці.

Хвилева переміна та страшна месть — одного, самопосвята з неминучою смертю — другого, це безперечно прояви, як первісної сили, так вищої краси духа, якої стільки в ще кращих формах показав нам поет.

„Купля“, нарис, в якому автор задумав показати однородність тої жіночої любови до муштини, що мала бути нагородою: між старцями від Ганни Митрохванови за гроші й обіцяну хустку, та між студентами революціонерами від Іри милому студентови за підпал економії рідного батька, становить немов перехід від „краси й сили“ до гла „шаблів життя“.

„Пристав ти мій“ — називає Ганна Митрохвана, вдоволивши його бажання; — „герою мій“ — звертається Іра після нагороди до студента; — „бог мой“ — кликала Ліза до Дженеєва в Арцибашева, і всі вони, говорили цим — „ти купив мене, ти покоровив мене своєю ярістю“. — І всі вони не думали навіть про те, що для заспокоєного самця немає отся ознака особлившої ніжности ніякої ціни, бо він все одно... переможець, бо він вже може спокійно і ясно думати про кохання а навіть розбирати його... малу цінність.

Щаблі життя.

Звичайно починається це „в ту добу, коли в грудях так співу багато, що хочеться сліз“. Але може воно початися вже тоді, коли людина не має ще належного розуміння для небезпеки та руководиться більше інстинктом, як розсудком. „Наче біс який сидить у хлопці“ — говорять тоді звичайно, та потрібного спокою наганяють йому ременем-прутом, бажаючи таким робом переробити бісеня в смиренне ангеля. Зразком може послужити їм яке паненя, або багатеня, шó, мов чічка в теплиці, ховається в якій скляній кліточці, що на всякий крок скромно дозволу попросить, хочби в няні. Але бісеня добереться й до ангеляти, спокусить його на гріх... побродити та попацати ногами в дощевій струї, що котиться бурхливим брудним валом на вулиці... І знову бісеняти дістанеться за це від батька, бо мати сильно боїться батьків ангеляти, що можуть їх через бісеня виселити з хати...

Горе й біда з „Федьком Халамидником“ усієї округи, ангеляти Толі та батькови Федька — Іванови типографщику. Але Федько не вгаває в своїх бісовських вчинках. Ось воробців видер, поліз за ними й Толя та порвав собі нові штанці. Хтож винен? Звісна річ, що Федько — тай знов таж команда у вечері: „Скидай, сучий сину, штани!“

Карає батько сина та не все так як належить — думає мати, та не все за те — за щоб хотіли батьки ангеляти, себто за розірвані штанці Толі. — „Не задавайсь з панами! Жени його під три чорти од себе... Яка він тобі кумпанія?... Лягай!“

А Федько терпить, ніколи ні словом не збреше, щоби спастися від карі. Ні, він навіть за Толіну брехню безчасу вмірає — не то від татуневої бійки, не то від простуди в ріці, коли ратував Толю з крижини, на якій його несло на нехибну смерть. А коли Федькова труна сховалася за рогом вулиці і не було вже нікого видно, Толя одійшов од вікна, перекрутився на одній нозі і побіг гратися з чижилом. Цього чижила він казав Федьковій матері віддати йому, бо він його виграв у Федька, хоч властиво він мав дати Федькови свого ножика з кістяною ручкою, бо Федько перейшов був по крижинах річку, та назад вернув...

Або знову „Кумедія з Костем“.

Кость пасе пізною осінню панський товар. Другі хлопці в свитках і чоботах померзли, а він ні, тільки чогось губи облизує і держить їх роззявленими — видно сохнуть вони в нього; а руки й ноги в нього як вогонь, хоч сам босий і в одному кабатику, брудній сорочці, та з розхристаними грудьми. Одняли в нього хлопці цигарки — самі курять, йому не дають, а він тільки вишкирив зуби й зробив: хрр!... Йому нічого не жаль, і плакати ніколи не плаче, якби його не били! Знущаються над ним усі, навіть жарину за пазуху кинуть іноді, або й голку заткнуть в бік — на що він тільки заверещить та побіжить. От який був Кость — „кам'яний виродок“.

Одного тільки не любив він дуже: коли йому починали говорити, що він байстрюк, а батько його пан. Надуживали цього усі — і панські слуги, й хлопці-товариші на пасовиську.

Допекли йому тим хлопці й на цей раз до живого. Кость втік од них, заснув на межі, товар розбрівся самопас, а лановий не пожалів йому рем'я, бажаючи добитись в нього до плачу. Хлопець одначе не заплакав, а як дошкулило — вирвався, хиркнув і побіг у двір.

В кухні він виліз на нари і ліг. Куховарка підняла шум, що в нього холера, покликала пана з фельдшером. Кость не зводить з пана чудного, якогось жалібного погляду, немов зачарованого і ласкавого. А коли всі вийшли з кухні, Кость

зривається з нарів, піднімає з долівки панів окурок, та пробує закурити його від жарини. На це вийшла Татяна та вирвала йому цигарку. Кость заверещав: „Оддай!“, пробував одняти, та не змігши, впав на коліна, зніс благально руки і повторюючи тихо — „оддай, це моє, це... татове“ — заплакав... Кость заплакав!... Почувши недокурок назад в своїй руці, він в мить підбіг до нар, виліз на них і забився в самий куток, тулячи затиснену в кулаці цигарку до грудий — як безцінний скарб, якого не випускав навіть в гарячці. На четвертий день у вечері Костя не стало — його так і поховали з цигаркою, зацупленою в мертвій руці.

Можнаби декому подумати, що ж особлившого такого у Федькови та Костеви? Таких чимало на божому світі! Так, але сміливість особистого почину, невсипуча діяльність, проворність тіла й духа, правдивість і горда терпеливість під час кари за вчинки — це вже не буденні явища. Гульвісів багацько буває серед хлопців, але характерів таки зовсім мало!

На жаль, Іван типограф тільки інстинктом де-що гарного відчуває в свого Федька, але не плекає його обережною рукою. Навпаки, йдучи за глосом буденного світогляду жінки, що боїться найменшим вразити вередливих панів, батько заганає рідну дитину в передчасну могилу, і так не стало між людьми сильної людини, великої потенції, яка могла розвинутися в дуже корисного члена людства. Федько міг стати визначним інжиніром-винахідником, або промисловцем, та бути прикладом правдивого і творчого громадянина.

А скільки глибокого чуття в Костя, скільки в ньому ніжної вражливості і вибачливої, терпимості до знущань товпи! Скільки особистого завзяття в стражданню та теплої любови для того, хто міг був вчинити його найщасливішою і найкращою людиною — та дав йому тільки нікому непотрібне життя опльованого всіми байстрати!...

А преці ті великі чуттєві потенції могли стати основою великої діяльності якого поета бездольних сіромах, співця любови й краси. Затюкана товпа — в своєму сліпому змаганню за хліб,

в своїй кам'яносердній незрючості — вона тільки те знала, що наспіхалася над найкращими проявами живої душі! Вона підломлювала перші шаблі життєвої драбини, та не давала живій істоті піднятися вище, стати людиною...

А звісна річ, що чим старша людина, чим цупкіше вона вхопилася за вищий шабель, тим певніша вона цього, що стане ще на вищому шаблеви. Прикладу ради можна це вказати на Микиті Кравчукові, мальованцеві, засланому в карний баталіон, якого поет зобразив по мистецьки в „Боротьбі“ (III.). Характер спокійний і зрівноважений сильною вірою в правдивість оснoв своєї релігії, що не велить йому: по команді молитися, бо молитися Богови в душі належить; вбивати когонебудь, кров проливати, навіть найлютішого ворога, що до живого допік — бо це значилоби йти із ясно-го світу в п'тьму, від духа божого до діавола; бо сказано: „любіть один одного, як я вас возлюбив, будьте рівні, як діти“...

Але, ані цієї любови не зазнає Кравчук за свою правдивість і діточу довірчивість чистої душі, ні не бачить він рівности між „панамі“ і „мужиками“. Мимо того одначе він вірить, що кінець ненависти, неправді і нерівности приходить. Він чує голос Бога: „встануть всі, убогі й бідні і понесуть свій хрест. І настане царство боже на землі..., бо ми, обременені і труждаючі — сини божі... І настане наше царство. Не буде сильних міра цього. Буде день, коли поклонятимуться всі духом, а не в церквах... душею молимся, любов'ю молимся, за всіх молимся. І розрушаться капища їхні, палати, дворці. Дух божий воцариться на землі“....

Але фельдфебель, ротний і начальство полкове доводять нарешті своїм повільним вбиванням живої душі отцего чистого аскета до найтяжчого гріху — в хвилині ярости — а саме до проливу крові ненависного ротного. Кравчук зірвався із шабля самодобладання, що йому давала непохитна віра в грядуче царство боже; в час одначе схватився він за инший шабель — людської самопошани і самооборони свого естування та надії

на появу царства божого на всмілі, коли здійснять-ся кличі соціальної справедливості.

Немовби введенням до боротьби Микити Кравчука з собою і оточенням в ім'я вищої справедливості та людської гідності можна вважати чудовий нарис „Честь“ (II.). В ньому виводить Винниченко салдата Гуню, що знаходиться в лікарниці на іспитанні, як мнимо божевільний. Це тип смиренного і сердешного парубка, що певний вольної, кді його покличуть перед найстаршого лікаря. Судилося одначе не те. Самопевність і незвичайно розвинена самопошана в людини, якій усі свідомо й несвідомо всіляко дошкулюють, єсть причиною його зриву зі щабля здорового розсудку. Старший на допиті за сміло вколов його голкою, за що Гуня вдарив професора та дістався в особний номер, з якого вийшов справжнім божевільним.

Гуня не зірветься вже зі свого щабля. Але його побратим Кравчук, а коли не він, то інший — на пр. Терень, ще може зірватися зі свого, хоч як — здавалося всім, що його знали — він сильно держався на ньому.

„Терень“ (IX.) ясно свідчить про можливість такого зриву. Був же він парубок моторний, письменний, а навіть пісень складав таких, у яких уся волосна старшина находила собі багато образи, та навіть побоювалася за замішання існуючого ладу. Бо не вже це не заколот та не підбурювання проти заведеного порядку говорити в пісні про цукроварний завод, що в ньому „солодкий цукор мішають з гіркими сльозами“ та „за копійку душі порють, за дві винимають?“

І так в кожній пісні, все одно, чи вона буде „сумна“, чи „смішна“, говорить про ту саму стару кривду від панів та начальників простонароддю. Ось наприклад грузький писар Захарчук має особливо легку совість і важку кишеню, в якій уже не помішалися громадські гроші, а тому він їх одсилав у банк. Вже чого з Теренем не робили: роботи йому не давали, з лавки нічого не продавали, усовіщали, грештували, забирали в нього папір, книжки, тюрмою грозили... Тереневи те все

тільки привід для нової пісні. Думали навіть про вислання чортового парубка по приговору аж на Сибір, але боялися голоти на сході, яка вступиласяби за свого...

Аж ось прибркали парубка, та ще як зручно, зовсім своєю людиною зробили. Порадив старенький піп приставу і иншій знаті взяти Тереня за писарчука у волость... В селі появилася нова фігура: Терентій Софронович. Правда, він не цурався давніх приятелів-парубків, хоч надів новий кашкет і піджак, гуляв з ними на вулиці, пісень давніх співав, але й нові став складати... імянинні, коли його попрохали, як це було з монопольщицею... І так помалу людина навіть не стямилася, як вона міцно станула на шаблевій сільського начальства—служби—управління.

Тереня — безштанька, що складав пісні бунту, не стало, зате волосний писар Терентій Софронович оженився з багатою Одаркою, навчився знаменито тягнути справи мужиків, закручувати їх і замотувати, брати, що дасться та й все мало йому, бити людей до крови — до безтями, та здорово пити...

А хто його там знає: може йому так на роду написано — скінчити свій вік на сибірському шаблю?

— —

Але вернемо до типу нашого знайомого Федькового ровесника, паненяти Толі. Папенька з маменькою бережуть його наче зіниці ока, як свій найбільший скарб. Вони не жаліють видатку на школу, щоби тільки вивести свою дитину в люди. Відвойовують одно в другого його любов до себе, або навіть одна сторона вороже на-строює його ще дитиною проти другої (Натусь, ЛНВ. LX). Але жура за хліб насущний та за добрий вигляд сінка не дають їм спростоги звернути бачнішу увагу на рій переживань і почувань, що ворухать усім єством хлопця. Добре ще, коли він, йдучи за своїм інстинктом дозріваючого молодця, тільки іноді нишком обниме яку Пашу, а там далі товче завдані на завтра лекції, як це чинить Ром-

чик, брат панни Мари. Звичайно одначе трапляється гірше.

Це гірше настільки страшне й люте горе молодіжці, що письменник відвів йому цілу низку картин: „Дрібниця“ (IV), „Чесність з собою“ (X), „Щабліжиття“ (Дзвін I.), „Зав'язьотцовъ“. У всіх згаданих творах Винниченко виводить типи молодих людей, що впали жертвою слабовілля та лихого виховання. Він називає цю страшну хворобу, що часто ломить життя молодих людей на самому першому щаблеви пробудженого полового інстинкту — повним іменем, без всякого сорому. Він же виказує й страшні наслідки онанізму — неврастенію, на таких типах, як: Шурка („Рівновага“), Юрій („Божки“) і Тарас („Чесн. з собою“). Наконєць він проходить майже день за днем життя такого нещасливця в оповіданні „Дрібниця“, звязуючи самонасилу з повною безхарактерністю та підлотою, як причину і наслідок.

Спосіб боротьби із злом добачають авторові сильні типи — Ганжула, Мирон і доктор Заболотько в живій праці та знайомстві з публичними жінками.

Оба питання — самоблуду і перелюбства та їх рішення автор очевидно підкреслює, виходячи таким робом поза рамки поетичної творчости. А вийшовши поза рами літератури, він стає на почву грубої життєвої дійсности, яку старається — як публіцист, речник нової здоровіщої моралі — зобразити якими красками і гострими обрисами. Не дивниця тому, що авторів сильний чоловік Мирон (Чесн. з собою, Щаблі життя) виступає більше ярим самцем (сцена з Наталею в Чесн. з соб., з Анею в Щабл. жит.), що поконує самку фізично (Наталею), або холодною, доволі таки вульгарною розсудливістю — тіло, мовляв, прагне тіла і здоров'я, гарної радості життя (Аню), яку належить брати, не ховаючися з нею.

Річ природна, що письменник з таким великим суспільницьким чуттям життя, як Винниченко, підійшовши раз до так важких питань, не може вдоволитися одними натяками. Він мусить дати на них відповідь можливо ясну, тимто і задержується

біля них чимало часу. А що він не вспіває позитати тільки поетом — лише стає публіцистом, який користується літературною формою роману (Чесність з собою, Зав'язки отцовъ) і драми (Щаблі життя) для висказу свого погляду на справи — це також природно діється, як діялося воно колись в Толстого. Через те в згаданих творах Винниченка помічаємо рівнолежність праці чуття й розсудку, творчости й проповіді, одним словом: мистецтва і моралі.

Як мистець, Винниченко відчуває всю чудову красу життя: він розказує про його радість і біль, він майстерно малює усю велич дрібних змагань людини із безліччю противенств та пересуває перед очима нашої душі хвилясту путь людини, що прямує до якоїсь мети через ями неповідження та гребені удачі.

Як мораліст-суспільник він знає тільки темні сторони нашого життя. Він задержується тільки біля гидоти, не для її поширення і поглиблення, але щоб її в будучині усунути з людського життя. Тільки отсим великим суспільницьким співчуттям горю страждучої людини, що — зірвавшись раз зі свого щабля — летить в безодню зневіри і безпутства та погапає в смердючому багні виродження тілесного і розпусного зледачіння духового, можна пояснити кількоразове повертання Винниченка до теми — проституції і сифілісу.

В українському письменстві така тема — новина, ніщо дивного тому, що до неї поставилася суспільність ворожо. Річ ясна, що ворожий настрій одиниць на крилах многоголої і довгоязикі балачки виріс до голословного твердження про порнографію. Так одначе не є. Винниченко — не порнограф!

Канальщик чистить канали і кльоаки — для людської потреби і здоровля; лікарь помагає людству в найгидшій хоробі від болю і передчасної смерті; духовник помагає вірним ісповідникам вернути до рівноваги душі та до надії на краще; то чому ж ідеологу суспільного добра та земного щастя людства не вільно було би стати в обороні найнещасливіших з нещасли-

вих — рабинь чужої похоті та безумного самовілля? Невже дійсно немає ліку на соціяльне зло, зроджене лихо організованою сусвільністю? Невже не можна вірити в рай блаженої чистоти взаємин між людьми на землі? Невже найпевнішим заборолом від зла єсть проклін? Невже щастя людства тільки на тому непостижимому таємному світові по ту сторону добра й зла, по ту сторону земного життя?

Впрочім, зло — страшне зло єсть! То неже ми, що отсе саме зло створили, не маємо обовязку признатися до діла нашого світогляду, пізнати його близче, та виконати нашу моральну повинність: постаратися за знищення, за направу, за усунення його? Наколиж ми до такого обовязку признаємося, то чиж не мусимо розглянути отсе лихо як найбачніше, щоби вміти боротися з ним, залічити його?

Тим то не винити нам за все те письменника, не осуджувати невідклично світогляд на дану справу його дієвих осіб — тільки користуватися якраз твором письменника і гарячим словом його персонажів для пізнання справи в її суті та зробити з цього відповідні виснівки як у власному житті, так і в житті ближнього — страждучої людини.

Картин похитливої нахабности, що малиби на меті розкрити всі тайники взаємин між полами, у Винниченка не найти. Але немає в нього й другої крайности: він не єсть співцем любовного романтизму, із невідступними зітханнями і таємним воркуванням. Винниченко не ідеалізує любови, тільки говорить про неї, як про звичайне життєве явище, що повільно розвивається та несвідомо в тайниках чуття і розсудку зацвітає иноді прегарним цвітом (Таня — Хома: Рівновага, Мирон — Дара: Чесність з собою, доктор Заболотько — прости-тутка Тоня: Зав'язи отцов). Колиж він деколи спробує яркіше зобразити силу і красу цього почування, то більше слів прѣ жагучі поцілуї, або „кам'яніють в диких скажених обіймах“, він не вміє сказати...

Одначе він може дуже вдатно підхопити га-

рячу любов жінки під покришкою звичайних товариських взаємин, за якими мущина, несміливий в просяві своєї більше як товариської приязни для неї, не сміє добачити правдивого почування (Лія і Мазун в „Дізгармонії“).

Не менше вдатно вміє Винниченко показати суперництво почувань любови, ревности і суспільництва та на їх тлѳви змалювати силу споріднення душ (Зінько — Катря: Великий Молох).

Належно зрозуміти ідеологію Винниченкових дієвих осіб в питаннях любови і міжполових взаємин можна тільки під кутом соціалізму і студентського кружкового життя. Дієві особи Винниченкових творів — переважно студенти, вониж обовязково соціалісти. Тільки Хома (Рівновага) і доктор Заболотько вирисовуються вже дещо зрівноваженими мущинами, що ставляться до життя не імпульсивно, тільки спокійно, критично. Тимто „Чесність з собою“ і „Щаблі життя“ викликають вражіння чогось бурхливого, неспокійного, грубого — а „Зав'язи отцовъ“, мимо своєї дуже яскравої тенденції, так немилі для стародумів, будять в нас поруч жаху — тишину, поруч огиди — ніжність, вони переконують нас про можливість і доконечність поправи лиха.

Тихий маломовний доктор Заболотько, це один з тих рідких типів у житті, для яких правдивість, прямота і згідність думки — почування — чину є доконечною умовою щасливого життя, для яких немає неможливого — коли воно є доконечне, які не говорять палких фраз, щоби пірвати вас з собою — тільки переконують логикою фактів. З цього боку доктор Заболотько більший і сильніший за обох Миронів та Зінька, він дійсно казковий герой. Правда, він ще не півбог, він навіть не надчоловік, яким хоче иноді показатися Мирон Антонович із „Щаблів життя“, що поміг матері-старушці, розбитій невилічимою хоробою, заснути вічним сном. Але в автора мабуть і не було на думці зображати в своїх героях кого і чого иншого, як тільки здорових і міцних тілом і духом людей, що перш за все заходяться біля складання

власного та загального життя на основах соціалізму.

Здійснення ідеалів соціалізму вимагає здорових і сильних людей, свідомих своїх завдань і цілей, та готових піднятися на найтяжчу боротьбу з противенствами і перепонами. Отсю силу дає не тільки здоровля, але й участь усього єства в роботі, коли досвід життя та розум сходяться з бажанням людини. Нехай кожний вчинок людини буде плодом згоди її розуму та чуття і тільки її, але не тих, хто инакше живе та почуває. „Будь чесний тільки з собою!“ — ось і весь новий світогляд Мирона, найяскрішого і безперечно найширшого героя Винниченкового роману „Чесність з собою“.

Отсе стремління людини до внутрішньої гармонії ставить її часто майже в непримириме становище супроти найближчих. Замітно це особливо на Мироні (Чесн. з соб.) і Зінкови (Вел. Мол.), та Вадимови (По-свій, Божки). Йдучи виключно за голосом свого переконання, вони викликають вороже відношення до себе своїх товаришів, та творять таким робом одну з тяжких перепон у своїйому житті.

Вадимови, що ніби то привик до „товариського бойкоту“, отся перепона дає чимало горя, Зінько поконує його тільки діалектикою. Зате Мирон, як артист, що має свій окремиий світ індивідуальної творчої уяви, не скоряється ні перед чим, бо він певний того, що з трупів нове життя виростає. Не паде під тягаром загальної ворожнечі й доктор Заболотько, бо він творить нове життя на руїнах старовіських пересудів, він мріє про щастя нещасних істот, яким на свій лад хоче дати його й Мирон Антонович.

— —

Якби не ставитися до ідеології людського щастя в розумінню персонажів Винниченка, кождий читач згодиться з тим, що письменник не думає про якесь шаблонне мірило цього щастя, він не пробує навіть створити якусь видимість його, тільки добачає його в можливо найширшій самопрояві власного єства кождої людини. Винниченко

старається тому найти міст над великою прірвою, що ділить індивідуя від колективу та найти ту незломну внутрішню силу людини, яка не далаби збірности проковтнути без останку одиницю.

З цього боку підходити до Винниченкової творчости — значить зпровади знайомитися з новими течіями суспільного думання; підніматися зі щабля бурі й натиску матеріялістичного соціалізму на вищий щабель етичного соціалізму. Отсі зусилля Винниченкових персонажів переступити щабель колективу, щоби зі щабля анархічного індивідуалізму тим успішніше працювати для тогож самого колективу і знаменують їх небуденну внутрішню силу. Вониж не півбоги, не герої, навіть не надлюди, що з висока, без сильнішого співчування глядять на життя людське; ні — вони сильні, здорові, живі частинки людства, вони свого роду згущені почування і переживання безликого людського ества, яке стільки віків глядає свого загубленого раю.

Чи людина може привернути райський побут на землі, чи тільки його видимість, цього Винниченко не говорить виразно. Але він ясно показує, що кожна людина самохіть повторює давні досвіди попередників і сучасників, що без власного, навіть дуже гіркого досвіду немає життя одиниці.

Щаблі життя для всіх одні — тільки не кожному дано дійти до найвищого, з якогоби він міг огорнути весь овид людської душі.

Непримиримі противенства.

Молодість, прегарна своїм здоров'ям і силою, тягнеться до молодости. Вона не знає перепон в цьому напрямови, бо такий закон природи, якого не треба щойно пізнавати. Що за прегарним криється, чи воно дійсно і по суті прегарне—цим не интересується молодість, поки згодом не приложить до свого пориву мірила розсудку. Буває одначе, що отсей самий розсудок об'є людину холодом рівнодушя, та заморозить усі пориви гарячого серця, а навіть розібе життя. Про таку можливість не думає молодість, тому вона все позістане джерелом нового життя, усе нових, ріжнотоманітних осущень найбільш вікодавніх потенцій.

Нічого нового під сонцем! Чи це буде панна Мара, що — вихована в душній атмосфері поміщиків-самодурів, нараз рве слабеньку паутину батьківської волі і лучиться із молодим студентом; чи Оксана, що йдучи слідом за здоровим інстинктом життя, вибирає собі за мужа робітника Карпа, з яким певно краще примістить триста тисяч батьківського майна, як на патріотично - безглузді „Співочі товариства“ серед робітників (ЛНВ.т. 53); чи наконєць Ліна, що після короткого щасливого подружжя із Якимом, стає предметом і жертвою його безглузлого досвіду (Історія Якимового будинку V.) — усі вони підчинилися одному закону: непереможного інстинкту життя.

Жагуча потреба радості життя велить Зінкови добровільно по свобідному вибору примиритися із „Великим Молохом“ і підчинитися колективу, що поідає індивідуя, та піти з Катрею на стрічу новому життю; отся сама потреба життєвої

радості приводить Дару до Мирона (Чесн. з собою), та лучить Таню з Хомою (Рівновага VI.), Аню з Мироном Антоновичем (Щаблі життя), та віддає Ольгу, дружину Грицька-Мартинюви (Дісгармонія).

Сильне, здорове рветься до життя і живе, а слабе і трухляве сходить з земного обрїю та гине! Такий уже закон життя, якого годі обїйти!

Є ще один закон, відомий тільки холодному розсудкови аскета, що з любови до піднебесної висоти духа, відмовився від усякої суєти. Цей закон говорить про те, що частіше йде за короткою насолодою — довготривале каяття, як за постійним горем хвилина радості.

Тимто хто задумає в гордїсти свого я обминути цей закон життя, або його зломати, цей мусить понести кару. Вадим — перший приклад цього. Він знався колись з похїтливою, дійсно бісовською красунею Теплою. На засланні в Сибїрі він вїйшовся з некрасивою Наташою... чоловіколюбїя ради... під умовою не родити дїтий. Але він не може говорити з Наташою про чоловіколюбївї мотиви свого відношення до неї, себто про те, що він дає їй то, чого инший нїяк не давби, бо цим він обидивби і так обиджену природою істоту. Наташа знову мріє від початку про щирю любов, про подружя і материнство... і карає Вадима бойкотом товаришів, селян, та своєю смертю (Посвїй VII.).

Вадимови цього досвїду мало. Він думає, що вже погодився з презирством товаришів, що вже постиг тайну надлюдської сили одиноцтва і самопостереження, тому смїливо стає між Теплою і Олесю, щоби їх обох відїпхнути від себе, та знову піти на давнє місце через тюрму на Сибїр (Божки).

Не менше тяжко мстить життя і Тарасови, що не вмїє взяти радості життя, та дати її такїй же невдачниці, як він сам — Вірі (Чесн. з собою). Слабе, трухляве — гине; і гине воно від односторонности свого світогляду, від надмірного перечулення, або від за великого холоду власного маленького розсудку.

Чесність з собою, прямота думки — бажання чину, свободна самопроява одиниці в гармонійній злуці тіла й духа, це не що інше, як розширення закону про право кожного єства на радість життя. Це таки мстить людині, коли вона в своєму безсиллі не повинується непереможному.

Наталя Павловна, головна дієва особа пєси „Брехня“ (ЛНВ. т. 52), дружина інжиніра винахідника і математика, слабосилого Андрія, старається ласкою і привітом піддержати бадьорість і творчість мужа. Сама вона сильна і здорова, радаби може взнати тоїж ласки і любови, дужої та палкої, але не бере її ні від помічника мужа Івана, ні від молодого поета-студента Тося. Усі вони одначе, прагнуть від неї діяльної участі в своїм житті; вони бажують під її покровом творити нові цінности життя, не вважаючи її — джерело тих цінностей — за найбільшу цінність. Крадіжю хвилинок, брехнею — вона дає видимість щастя ім усім, поки сама не паде під тягаром непосильної муки жертви.

Чесність з собою, це не тільки суб'єктивний настрій, це доконечна умовина і підвалина нашого об'єктивного настрою до других, це чесність із усім світом. Прикладу ради возьмім пєси „Метепто“ (ЛНВ. т. 45) та „Чорна Пантера і Білий Медвідь“ (ЛНВ. т. 54.). Кривенко хоче стати батьком в певних умовинах життя, якіби запоручили йому появу здорового, сильного, гарного, нового чоловіка. Дегенерата він не бажає родити. А тут його любка Анголина, якої він особисто не вважає за відповідну людину стати матір'ю його дитини, все таки дає життя істоті, якій вона по матерньому усім своїм єством віддається, та біля якої сама розцвітає і стає сильнішою. Для Кривенка цього мало, що істота — живе здорова і по диточому сильна та гарна. Йому все мерещиться дегенерат, якого він хитрістю застуджує і переводить на той світ. Дегенерат-маняк Кривенко не був парою прагнуцій бути джерелом радісного життя — Антонині.

З подібним противенством, але без такого

„страшного“ кінця, знайомить читача Винниченко в своєму інтересно зложеному в формі дневника романови п. н. „Записки кирпатого Мефістофеля“ (ЛНВ. 1917).

В адвоката Якова Василевича Михайлюка єсть давня дружба з дружиною його приятеля. Він радо буває у них і з охотою грається з її синком, думаючи иноді, на основі одного випадку, що це його дитина. Випадково він знайомиться з Клявдією Петрівною, що — розійшовшися з мужем — живе із своїм розпущеним, слабосилим синком в якомусь неуютному номері. З нею він сходитьсья ближче, але одночасно захоплюється новою стрічею, будучою співачкою Ганною Пилипівною — Білою Шапочкою. Він же старається по всій змозі допомогти слабохарактерному Панасу Пилиповичу розвестися із доволі таки лютою жінкою і одружитися з любимою Олександрою Михайлівною.

Фабула наскрізь прозора, оперта на дійсних життєвих можливостях, не тільки в заложенню, але й в дальшому розвитку. Після розмови з першою любовю і її мужем, він починає сумніватися, чи його любимець від нього. Холодний розсудок остуджує давні почування. Зв'язок з Клявдією стає для нього привичкою, тим миліщою, що вони рішили не допустити до поважних наслідків. По крайній мірі так собі щиро бажав Михайлюк, бо він ставить, знані нам вже від Вадима Стельмашенка і Кривенка, особливі умовини для появи на світ свого чада. До цих умовин не підходить нібито Клявдія Петрівна. Щоби одначе зробити їй милу приємність, він іде з нею на Крим, де вона має піддатися „операції“, а сам вертає до Білої Шапочки, до якої його тягне всім єством, як до вибраної дружини і матері його майбутніх потомків.

Розв'язка. Клявдія Петрівна привела на світ синка, подібного до батька, та живе з сестрою, курсисткою у бідненькій квартирі. Вона стрічається з Михайлюком, він її відвідує, дає гроші на вигідну квартиру, але своєю спокійною, холодно-розсудливою розмовою доводить її до тяжкого припадку і грубого звороту грошей. А тут йому

доконечно треба розстатися з нею, хоч він відчуває, що вона йому рідною стала через сінка, щоби вже раз вийти із стадії волокитства і одружитися з Ганною Пиливівною, любимою своєю мрією, але не рідною кровю і тілом. Наконєць він примиряється з Клавдією і пробує зірвати міст між собою і нею через смерть сінка. Одначе його синок був сильніший за Кривенкового: він тільки застудився від холодного осіннього вітру і дав жінці-матері повну побіду над самцем-батьком. Біла Шапочка позістала для батька найкращою кавкою, яку він в пітьмі оповідав своїому синкові.

Форма дневника дала авторови змогу змалювати чуттєві переживання в ясному світлі холодної критики розуму та зобразити наглядно перемогу материнства і батьківського чувства над самістю.

Проблема звязку між материнством і батьківством, зображена на тлі звичайних міжполових взаємин, що частіше всього її не розв'язують, тільки замотують, у Винниченка обрисовується доволі виразно. Досі звичайно розважали бажання жінки стати матір'ю „від нього“. Винниченко видвигає на передніще місце і бажання мушчини стати батьком власної дитини, цієї особлившої людини, яка душею і тілом своїм захопилаби все його єство. Це очевидно може статися від „неї“ — рідної тілом і душею вибраниці, яка одначе не все стає осущенням заповітної мрії мушчини про батьківство. Найкраще здійснюється це на Михайлюкови, що не може злучитися з рідною і близькою до нього духом і тілом Білою Шапочкою, тільки мусить позістати при Клавдії Петрівні, рідній йому одним своїм тілом через сінка.

Клавдія Петрівна може бути зразком сліпого інстинкту матері-самиці, що готова всіма засобами свого тіла боронити спершу старшого сінка, а опісля немовля. Ця любов до немовляти доходить в неї до певної ворожости навіть зглядом першого сина. В кождому разови вона не дає їй завважати переживань Кості, що зачинає замічати ріжницю між собою і новородком з огляду на бать-

ків: його батько — „там, далеко“, а отсего в колисці — „тут близько, щодня“. Отсей сліпий інстинкт матері стоїть в яскравій протилежності до розумної любови батька.

В цьому вся велика сердешна драма усього життя кирпатого Мефістофеля, Вадима, Кривенка: случайна знайома а не вибраниця чинить їх батьками.

— —

В пєсі „Чорна Пантера і Білий медвідь“ зображена перемога дружини матері над свобідним мистцем. Корній докінчує в Парижі картину на виставку. Лєсік, його одинокий синок захорів — мусть виїхати, коли має остатися живим. Одинокий вихід: або Корній продасть недокінчену картину, або Ріта віддасться багатому критикови... Корній виграє Ріту на останній ставці в критика і вони вертають обоє до хорді дитини.

Ріті дають гроші на виїзд з сином, але без мужа, щоби він міг свобідно віддатися мистецтву. Ріта не рїшається на це із заздности до злого духа спокусниці Сніжинки, що постійно твердить про одно: „сімя не підходить артистови“.

На тлі оцих противенств: чи батько артист має віддати сімі своє найдороще мистецьке придбання, чи сімя мистцеви своє найдороще—життя дитини, чи наконець мати-дружина має окупити своїм безчестям вольне мистецтво, або життям дитини задержати при собі мужа—Лєсік своєю смертю кладе всім противенствам кінець. Корній докінчує картину, Ріта напоює його трутою, нищить полотно, та й сама кінчить життя...

Тягару вище власних сил не може на себе брати людина, коли думає про незалежність свого внутрішнього „я“ від усіх зовнішних умовин життя.

=====

Суспільно-національне життя.

Питанням економічно-суспільного життя народу, звязаному з ними життям молоді та українських кругів Винниченко відводить чимало місця в своїх творах.

В цих нарисах чергуються картини нужди, голоду, матеріального і морального визиску простонароддя всяким підпанком-кулаком — з ніжними образками юмору, почуття краси, самоповаги і дивного спокою, поруч із їдким камінносердям товпй. Згадатиби тільки: I. „Біля машини“ (робітники добилися виплати заробітку, побивши економомом, що крім визиску робітників, підсилає ще свому панови вибрані сільські дівчата для хвилової потіхи); „Контрасти“ (веселий пікнік в негарній, заздрісної багачки стрічається з юрбою голодних заробітчани); II. „Хто ворог?“ (на тлі конкуренції двох груп заробітчани: великоросів-кацапів і полтавців-хохлів визиск кулака); „На пристані“ (ніжне співчуття дівчат-зарібниць останнім куском хліба для голодного божевільного парубка, що втік від постійної бійки і нужди); „Голод“ (жандармський офіцер судить двох дядьків, що пробиралися до вагонів з хлібом: він обіцяє їм гроші, коли вони один другого ударять по лиці; пані з мрійними очима і старий панок одобрять такий суд п'яного офіцера); V. „Чекання“ (дядька, що везе хору жінку до лікаря, не пускають даліше, поки архиєрей не проїде дорогою;

майбутній візник, що має перевезти архиєрея через найбільш небезпечну кручу, обіцяє вивести хорій помічного благословення; архиєрей приїждить пізно, благословить хорої не зволив: „нехай до церкви підіде, завтра всіх будублагословлять“, але хора вже не потребувала ніякої помочі — і так преставилася).

Ряд нарисів на теми з життя революційного студентства кидає доволі густий свіп ясного світла на побут арештованих „політичних“ в тюрмах, (III. „Щось більше за нас“, V. „Таємність“), на їх відношення до вартових, та на всякі спроби утечі з тюрми („Щось більше за нас“, IX. „Талісман“ і „Базар“). Невгаваючий юмор молодих в'язнів, добродушне відношення до них вартових, готівке кожної хвилини змінитися — по команді старшого — у яру ворожнечу (II. „Таємна сила“; „Базар“), недовіря селян до „студентів“, що розкидають прокламації та підпалюють людей (IV. „Студент“), дотепні викрути агітаторів від підозріння (III. „Записна книжочка“), або нерівне, тихе змагання арештованого з жандармом (V. „Маленька рисочка“) — ось теми цих нарисів.

Представники українського товариства дали письменникови чимало приводів до острої сатири та глумливої насмішки. Винниченко не ставить до них вороже за те, що вони не соціалісти, він навіть не намічує якогось „тенденційного“ тла, щоби їх осмішити. Навпаки, він тільки підмічає розбіжність між їх „патріотичними“ фразами та жалю гідною дрібязковою дійсністю, зовсім здержуючися від усякого осуду.

Попробуйте тільки поговорити про мистецтво із всеросійським і всеукраїнським „Антрепреньором Гаркуном Задунайським“ (I) та побувати в його „трупі“ і „театрі“ — себто балагані; або послухати „Уміркованого та щирого“ (II), за що саме він з товаришем дістався в кутузку; або побувати в гостині у „Малороса-Європейця“ (II), що — в часі спорадичних бунтів селян проти поміщиків — до весільчан з червоною гілкою розпочав стрілянину з машинового кріса; або поглянути на

„Суд“ (IV) земського начальника та нарешті познайомитися у „Виривку із споминів“ (V), якто галицькі рутенці допомагали рятувати Україну за помічю „певних“ пачкарів, що завели Українця просто в руки жандармам — тоді зрозумієте велику насмішку письменника над українськими „патріотами“ і панамі, виведеними в комедіях: „Молода кров“ (Дзвін II), „Співочі Товариства“ (ЛНВ. 53.) і „Панна Мара“. Мало того, ви піймете джерело і вагу літературної публіцистики великого письменника в його об'ємистих трьох томах „Відродження нації“...

Винниченко єсть ворогом пустого патріотично-націоналістичного сентименталізму, але не національної свідомости у всіх її здорових і природних проявах. Найкраще засвідчив він це своїм романом „Хочу“, в якому протиставиться горячому, хоч де-що непоміркованому — але симпатичному українському патріоту зрущений письменник Халепа, та ніби поступовий — тож не націоналіст зять патріота. Непохитність погляду старого патріота — ідеаліста, немов то нещирий українець не може бути гарною людиною, справджуються на його власному зятеви, що своєю нікчемністю чинить нещасними власну дружину її сестру, та на Халепі. Послідній, будучи гарною в природи людиною, вертає до своїх, пірвавши ланцюги, що його в'язали були з гуртком великоміських літературно-артистичних буржуїв. Нахабно похитливому „хочу“ Лі протиставиться холодно розумове „хочу“ свідомого своєї цілі життєвої Халепи. Ся внутрішня еволюція людини показана Винниченком доволі ярко, хоча не всюди рівномірно-випукло і прозоро.

Памятаючи про цілість ідеології Винниченка, якій він дав вислів у всіх своїх творах, ми мусимо погодитися на тому, що він вживав усіх зусиль, щоби відсунути від себе всяке національне чи партійне лицєвряття, що він відійшов від усяких особистих симпатій чи антипатій і розглядав весь хід життя в усій об'єктивности, на яку може бути здатною щира людина (з передмови до I. т. Відродж.). Письменник вважав всякі питання, естети-

чні, етичні, національні тісно звязаними із сферою питань соціальних. Розділяти їх, це значить свідомо творити привід до боротьби, виривати підвалини життя та навіть цілком його нищити. Посліднє найкраще засвідчене драмою: „Між двох сил“, в якій виведена страшна колізія між батьком-українським націоналістом і його дітьми-большевиками.

Становище Винниченка в українському письменстві.

Вже описом краси Мотрі в першому оповіданні I-го т. „Краса і сила“ Винниченко ставить ся вповні самостійно до звичайного в українських письменників зображення жіночої краси. Він не без тонкої іронії зазначає, що ця краса, хоч „викохується тільки на Україні“, не була така, як її малюють деякі з наших письменників. Не було в неї ні „губок як пупянок, червоних як добре намисто“, ні „підборіддя як горішок“, ні „щок, як повная рожа“, і сама вона не „вилискувалася, як маківка на городі“.

Яскравого етнографізму, що потурає нібито людовому, в Винниченка немає, хоч персонажі його оповідань і нарисів чисті Українці Київщини, Полтавщини — та живуть на чудовій Україні. Письменник поглянув на всю красу рідного люду, його побуту та краю з боку чисто мистецького, себто такого, з якого можна рівнож добре захоплюватися красою взагалі — серед иншого люду, на иншій землі. Сибірський дневник Вадима Стельмашенка найкращий доказ цього. Краса, це така річ, яку може відчутти, якою може захопитися людина — до самозабуття — навіть у заслання в далекій, чужій сибірській тайзі, очевидно, коли людина ця вміє на неї глядіти.

Тимто у Винниченка немає ніякого упередження до людей. Інтересна, гарна людина — будь вона Москалем, Французом („Тайна“ IV.), Жидом (Лія — „Дісгармонія“) — позістане все інтересною і гарною, бо її цінність міжнародня. Гидка, нікчемна людина мусить усе такою виявитися, без огляду на свою партійну, чи там національну приналежність.

З цього боку Винниченка можна назвати дійсним мистцем, що творить краси ради, що лучить українське мистецтво із всесвітнім.

Краса й сила, нужда й горе, боротьба з високим тіла й душі люду похитливими панками, стремління до щастя серед тяжких сірих буднів, невиявлені тремтючі акорди похвальної пісні новому радісному життю — усе те чи не єсть вселюдським змістом? чи воно не діється що днини в кожному з нас? чи не вселяє воно в людину надії на скоре світання, колито займеться ясным блеском її зоря? Щож національного, особлившого може бути у всему тому?

Не розважаючи довго над цим питанням, навіть без гадки руководитися якимись пересудами традиції й почуваннями націоналізму, кождий скаже, що в охоті до життя, до радості красою й силою, до боротьби за повну самопрояву людини, немає нічого іншого крім самого життя, крім непереможного бажання дійти до такої дійсности, якій хочеться сказати: „стій, бажана хвиле, будь завсе зі мною, дай мені ще більше щастя!“

А що людині така хвилина майже недоступна, хиба якась її видимість, тож чоловік в своєму безсиллі на місце давніх світоглядів творить нові; він витісняє новим старе, щоби згодом — або він сам творець такого світогляду, або його послідовники бралися за його знищення, за боротьбу з самими собою для кращого майбутнього.

Такою вічною проблемою життя позістає і в творах Винниченка либсов. До неї тягнеться всяка живина усім своїм єством. Її прагне однаково кожда істота, як найбільше бажаної хвилини, яку належить звільнити із під законів змінчивої минучости та перевести до ряду незмінно триваючих цінностей. Одночасно кождий прагне взяти від неї найсолодше, без жури за завтра того, хто помагає отсе солодке „сьогодні“ створити.

Зовсім природно тому, що письменник-мистець, підходячи до рішення отсеї проблеми, мусить стати ще й моралістом, бо: прегарне мистецьке може стати прегарним загальнолюдським тільки через прегарне етичне. А хто раз по своєму відчув кра-

су, цей по своєму мусить поглянути й на мораль. Дрібноміщанське, узконаціональне, традиційне — мусить в такому разови відійти на дальший план, воно мусить зпровола давати дорогу новому, загально людському.

Цим очевидно не говориться ще, що твори Винниченка дають повне загально приємлеме рішення усіх життєвих питань. Одно тільки ствердити належить, що твори Винниченка викликають більше за всі дотеперішні українські твори — рбі нових міркувань, переживань і почувань; вони розкривають нові овиди, з яких читач має змогу заглянути глибше в тайники людської душі та пізнати особливші ціли людського життя — все одно: реального, майбутнього, але життя дійсного, хдоби тільки як витвору одної уяви поета.

До зображення цього життя та розгляду його проблемів письменник підходить не без ніжної наївности, коли воно таким є; инший раз він — немов в ярости — розкриває яму смердючих нечистот, що зібралися важким боляком десь в найбільше соромній частині людського єства. Настрій ніжної наївности дає чудові картини висдокої поетично-мисгецької цінности; але настроій ярости викине иноді і крепке слівце, і скупі обриси яскравої картини. І хоч в одному і другому разови булوبي краще не дописувати картину, та ради естетичної цінности не одно промовчати, особливо не забагато місця давати тенденції; і хоч якраз з браку цієї міри в деяких развах, особливо пєси Винниченка страдають браком цих закінчених літературних творів, будучи скорше публицистичними статтями на животрелетні питання у формі діалогічно-драматичній як творами безсмертної Музи, то все таки усі твори Винниченка викликають таку силу емоції і працю уяви читача, що ні про один твір Винниченка не можна сказати того, що його письменник не пережив усім своїм єством, що він його не передумав, не прочув, не виносив у радості і болю, не перепустив через мороз і вогонь життя.

Творчість Винниченка можна прирівнати в даному разови до творчости Шевченка. Вони оба

кидають сніпи нових думок, що викликають самосвідомість в читачах — у Шевченка: національну і людську, у Винниченка: соціяльну і всесвітню. Очевидно, що Шевченко потенціально поклав основи для світогляду Винниченка, а цей мостить дорогу новому життю, що настане колись після доби революції, як буря і натиск зроблять місце спокійному розвитку — еволюції.

В кожному разови Винниченко єсть великим самобутним талантом. З поглядами персонажів його творів можна не годитися, за них можна спорити з письменником, але його ніяк не можна оминати, навіть тоді, колиби хто з націоналістів, ображений „Відродженням нації“, вперто став сумніватися за приналежність письменника до української літератури!

Колись сім міст спір завели за приналежність Гомера; можнаби чимало поспорити за літературну приналежність Гоголевих „Вечера на хуторі“, „Миргород“ і „Тарась Бульба“, себто твердити, що сюжетного оповідань, дух мови, загальний настрій є сильніші за саму мову. Але відмовлятися від української мови, хочби навіть дещо підкрашеної живими русизмами, відмовлятися від виразно українського тла усіх творів Винниченка та відступати його Москві „порнографії ради“ — можна тільки захопленому нелітературними міркуваннями „політикови“.

Людина, що глядить на світ божий з висоти горя і радощів життя, що відчуває радість завершеного діла після поконаних перепон, що живе свідомою надією на краще, опертою на знанню минувшини і сучасности, ця людина не відмовиться від загальнолюдського в творах Винниченка, бо відомо: чим більше людського, тим цінніше, тим цікавіше для неї, особливож в формі літературного твору.

Сумніватися в приналежности Винниченка до українського письменства, нарікати на його „російський“ спосіб думання, це значить — не допускати можливости бути українським письменником без етнографізму, без націоналістичного „патріотизму“, без стремління вчутися в глибші тайники

людській душі, без належного розуміння дійсного життя. Для приблизно спокійного читача Винниченкових творів стане однако ясным, що він оснував свій реалізм на житті молодшого покоління української суспільности Подніпрівя що було складовою частиною Росії. А така „російськість“ очевидно не в гріх поставитись письменникови, тільки в дійсну заслугу за реалістичне зображення життя.

Мало того. Для знакомого з великоруським письменством ясно, що Винниченко добре знає кращих письменників цієї літератури — Достоевського, Горького і Чехова, та гідно стає поруч них з українського боку. Правда, він не так обережний і ніжний в розважанні станів людської душі — як Достоевській; він не завсе видержує міру мистця в описах низів і днищ людської маси — як це чинить Горькій; він нарешті не вмiє навiяти на читача легіт суму із дрібною іронією — в чому такий майстер Чехов. Так, але зате скрізь видко, що Винниченко всюди є самим собою — перш за все здоровим і сильним мущиною, щирим і діяльним громадянином, та своєрідним українським письменником.

Усе життя і здоровля згаданих великоруських письменників дало їм одні темпераменти, а теж саме дало Винниченкови другий. Доби діяльності у великоруських письменників інші, як у Винниченка, тим то й ріжні в них світогляди та внішні форми висказу оцих світоглядів. Ріжний був у них усіх також вплив середовища і традицій. Тож, коли можна що винити за „порнографію“ Винниченка — хоч її в дійсности зовсім немає в нього — то перш завсе темперамент молодого, сильного і здорового революціонера, що живе серед такихже своїх земляків, які не привикли бути нещирими в своїх поступках, висказах, думках — хочби инколи навіть з ущербом для естетики.

Згодом, коли острота революційної думки на Україні ступиться, коли революційний розмах зміниться творчою працею еволюційних буднів — стануть перед читачами нові, можливо ще ніжніше

і мягче виведені типи, як представники нового життя у Винниченкових творах.

В кожному разови після Винниченка годі буде вертати до любування етнографізмом, до захвату націоналістичною фразою, бо нове життя людства не знатиме ріжних національних „справедливостей“, вміщаючи в собі усі справедливости індивідуя і колективу. Нове життя людства, оперте на здійсненій соціяльній справедливости, запоручить усю повноту індивідуально-національної самопрояви та усуне раз на все можливість нівечити одній нації культурно національне життя другої. Нове життя визволить людство від кайданів ненависти.

Винниченко є якраз на Україні вістуном отсего нового життя. Він — Українець, піврав усі звязки з колишнім ще таким всевладним етнографізмом і патріотично-мрійливим романтизмом українських письменників; він — соціяліст, не тільки не пішов шляхом демагогії і партійного догматизму, але піддав залежність індивідуя від колективу такій ідкій критиці, що його годі не назвати предтечою анархичного індивідуалізму, себто того стану розвитку людини, в якому вона зможе витворити весь закон свого внутрішнього і зовнішнього життя сама собою, без усякої шкоди від цього для других одиниць, та для загалу — колективу; він — революціонер, зрозумів вагу спільних інтересів верхів і низів, земляків і сусідів, давної державности з майбутньою новітною, бо він перш за все — поет, що шляхом мистецтва передає другим свої спостереження над життям та думки про нього.

Він — жива людина.

А для людини нічого людського не може бути чужим.

ЛЬВІВ, вул. Мохнацького ч. 42.

В того-ж автора можна замовляти:

Нариси з історії української мови XI—XVIII. в. — 100 ст. 4-ки.

Зміст: Передмова. I. Загальні уваги про мову. II. А) Приналежність української мови до індоєвропейської мовної громади. Б) Українська звучня в світлі балто-словянських взаємин звучні й словотвору. III. Словянська спільнота мовна. IV. Теорія про мовну спільноту. V. Історичні наверствовання в мові. Основи історичної фізіології звуків. VI. Східне Словянство-Русь. VII. Словяноноруське письменство XI. в. Склад пам'яток. Взаємини між староруськими і старословянськими пам'ятниками письменства. Приміти редакцій пам'яток письменства. Ближчий огляд пам'яток ст.-руського письменства XI в. — VIII. Розгляд пам'яток ст.-руського письменства XII. віку. Дані пам'яток письменства XII в. і живої мови. Загальний огляд великокняжої доби. — IX. Огляд пам'яток XIII—XIV в. Назва Русь-Україна. Книжне багатство. Знаменні риси пам'яток українського письменства XIII—XIV. в. Рукописи неукраїнського походження. — X. Греко-словянська звучня. — XI. Особливості видозміни в пам'ятниках староруського і русько-українського письменства. Зразки старословянської видозміни. — XII. Зразки русько-української складні XIII. в. — XIII. Загальна характеристика мови пам'яток письменства XI—XIV. в. — XIV. Пам'ятки канцелярсько-народної мови. Бібліографія. Декілька записів XVI—XVII. в. на українських рукописах. Народна мова в українському письменстві XVI—XVIII. в. — Деякі загальні висновки. Методологічні уваги. Розселення і первісна мова Східного Словянства. Показчики.

Словник українсько-польський і польсько-український, 192 ст. 12-ки.

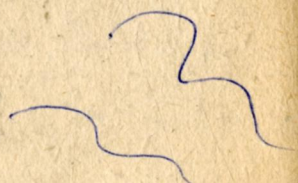
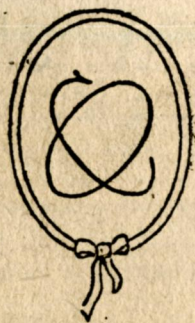

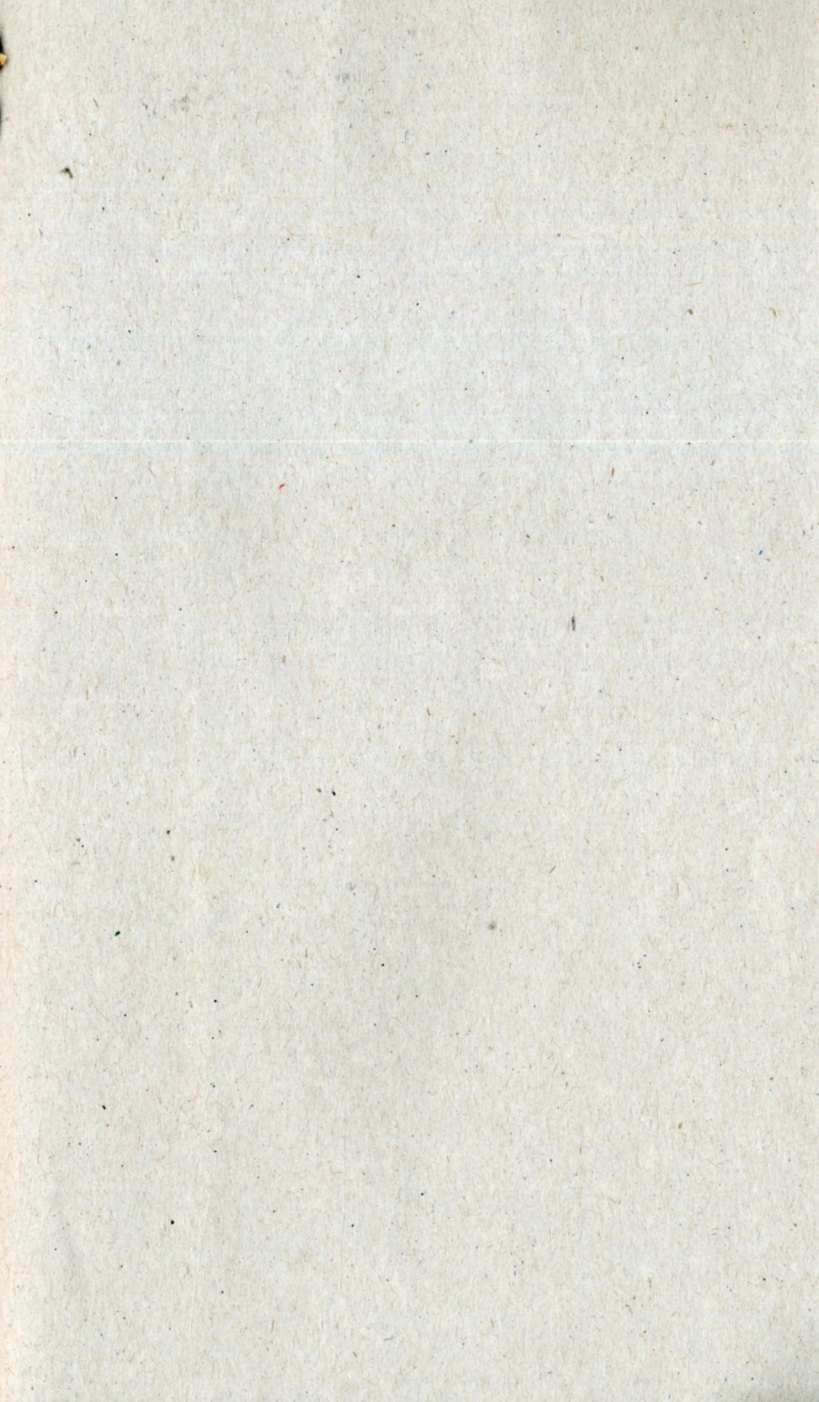
344391

1 (1987)

B 5.290

u 60290

B 5.290